

Φταίει που μας σκοτώνουν για τόσο λίγα

Έχει το δίκαιο έμφυλη διάσταση;

Το δίκαιο δεν είναι μία αφαιρετική και υπερβατική έννοια. Είναι προϊόν συγκεκριμένων κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών συνθηκών. Με αυτήν την έννοια, κάθε προσπάθεια προσέγγισης και ανάλυσης του θα πρέπει να τίθεται στο συγκεκριμένο ιστορικό πλαίσιο. Επομένως, προσεγγίζοντας το ερώτημα, αν το δίκαιο έχει έμφυλη διάσταση στις σημερινές κοινωνίες, πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη ότι αυτό (το δίκαιο) εντάσσεται στο πλαίσιο των σημερινών καπιταλιστικών και πατριαρχικών κοινωνιών και των καταπιέσεων που αυτές παράγουν. Η McKinnon σημειώνει χαρακτηριστικά ότι «αυτοί που έχουν την εξουσία στην αστική κοινωνία, όχι οι γυναίκες, σχεδιάζουν τους κανόνες της και τους θεσμούς της που αποτελούν το *status quo*. Εκείνοι που έχουν τη δύναμη – συνήθως όχι – οι γυναίκες γράφουν τους καταστατικούς χάρτες, οι οποίοι αποτελούν το πρότυπο των νόμων.αλλά ο νόμος...απαιτεί σε μία άνιση κοινωνία ότι πριν τη νομική ισότητα θα υπάρχει κοινωνική ισότητα».

Γιατί όμως, ενώ από τη ριζοσπαστική αριστερά υπάρχει ολόκληρη κριτική ως προς την αστική δικαιοσύνη, τους νόμους της αστικής εξουσίας κλπ, υπάρχει ως αίτημα η κατοχύρωση ενός νομικού όρου; Θα μπορούσε καμία να πει πως αυτό είναι ιδιαίτερα αντιφατικό για ένα ρεύμα που αντιτίθεται στην αστική δικαιοσύνη.

Ωστόσο, η αντίφαση αυτή, εντάσσεται στο συνολικότερο ερώτημα της σχέσης κίνημα-θεσμοί-αριστερά. Επομένως, εν προκειμένω, μπορεί να ιδωθεί ως ένας τρόπος προσέγγισης της παρέμβασης των κινημάτων στο πεδίο του δικαίου στις χώρες του σύγχρονου καπιταλισμού. Το δίκαιο πέρα από τις υλικές αποτυπώσεις που έχει, έχει και ιδεολογικές απολήξεις. Μέσα από το δίκαιο, παράγονται και αναπαράγονται ιδεολογήματα, κοινωνικές αντιλήψεις και πολιτικές και παίζει παράλληλα έναν διαπαιδαγωγικό ρόλο σε σχέση με το τι θεωρείται σωστό και λάθος.

Η νομοθεσία λοιπόν, αποτυπώνει τις υπάρχουσες σχέσεις εξουσίας μεταξύ των υποκειμένων, όπως επίσης και τον αποκλεισμό τους από διάφορα πεδία στο κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο και συμβάλλει στην κανονικοποίηση αυτών των σχέσεων εξουσίας. Η έλλειψη για παράδειγμα πολιτικών δικαιωμάτων των γυναικών επί δεκαετίες, συνδέεται άρρηκτα με τον τρόπο που διαμορφώθηκαν τα κράτη και το δίκαιο αυτών. Οι νόμοι για την μοιχεία και την προίκα, είναι κάποια εμφανή παραδείγματα. Σήμερα, η νομοθεσία γύρω από την έμφυλη βία και τις γυναικοκτονίες, ακόμη και τις αμβλώσεις, είναι μία ακόμη αποτύπωση, ενώ ακόμη και οι κατακτήσεις των προηγούμενων ετών βρίσκονται σήμερα σε κίνδυνο.

Αυτό που πρέπει να κρατάμε στο μυαλό μας είναι ότι η αλλαγή των κοινωνικών συνθηκών συμπαρασύρει το νομικό πλαίσιο υπαγορεύοντας τη συμπόρευσή του με τις ισχύουσες κάθε φορά κοινωνικές συνθήκες (εδώ συγκαταλέγεται και η περίπτωση του γάμου των ομόφυλων ζευγαριών). Γι αυτό, αναγνωρίζουμε τη διαλεκτική σχέση μεταξύ των κοινωνικών αγώνων που δίνονται και στην νομική θεσμοθέτηση αυτών των διεκδικήσεων. Αυτό δεν πρέπει να μας περνάει αδιάφορο, καθώς, το δίκαιο διαμορφώνει και αναπαράγει ιδεολογία, ενώ παράλληλα παράγει και μία υλικότητα, η οποία για τα έμφυλα υποκείμενα ενδεχομένως να δημιουργεί τους όρους για την χειραφέτησή τους (ή να τα εγκλωβίζει σε ένα κατεστημένο αλλά αυτό μπορούμε να το συζητήσουμε).

Γιατί ζητάμε τη νομική κατοχύρωση της γυναικοκτονίας; Ποια η σχέση των κινημάτων με το δίκαιο;

Η γυναικοκτονία ως αυτοτελές έγκλημα έχει κατοχυρωθεί σε πολλές χώρες της Λατινικής Αμερικής όπως η Χιλή. Στη Χιλή μάλιστα, έχουν ιδρυθεί και Οικογενειακά Δικαστήρια, τα οποία αναλαμβάνουν και έναν προληπτικό ρόλο στην καταπολέμηση της έμφυλης βίας. Αντίθετα, καμία ευρωπαϊκή χώρα δεν έχει συμπεριλάβει τον όρο αυτό στο Ποινικό της Δίκαιο. Με την μη κατοχύρωση του όρου γυναικοκτονία το ελληνικό δίκαιο αγνοεί μια υπάρχουσα μορφή βίας την οποία σε άλλες περιπτώσεις αναγνωρίζει, όπως στα νομοθετήματα για την ενδοοικογενειακή βία.

Για παράδειγμα, στην Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης - Σύμβαση της για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας -αναφέρεται ότι: *“Αναγνωρίζοντας τη δομική φύση της βίας κατά των γυναικών ως βίας βασιζόμενης στο φύλο, και ότι η βία κατά των γυναικών αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους κοινωνικούς μηχανισμούς μέσω των οποίων οι γυναίκες εξαναγκάζονται σε υποδεέστερη θέση σε σύγκριση με τους άνδρες”*.

Επομένως, εντοπίζεται σε αυτό το σημείο η εξής αντίφαση: γιατί ενώ υπάρχουν ευρωπαϊκά κείμενα που αναγνωρίζουν τη δομική φύση της βίας κατά των γυναικών, αυτή δεν αναγνωρίζεται στην πιο ακραία έκφραση της, δηλαδή στη γυναικοκτονία;

Στην Ελλάδα τουλάχιστον, το ερώτημα αυτό έχει μείνει αναπάντητο. Αντίθετα, η συζήτηση γύρω από την νομική κατοχύρωση του όρου έχει κατευθυνθεί προς το ερώτημα της σχετικοποίησης της ζωής των ανδρών, της αυστηροποίησης των ποινών, της μη δυνατότητας χρήσης των ελαφρυντικών περιστάσεων. Η συζήτηση αυτή είναι τουλάχιστον αποπροσανατολιστική ως προς την ουσία του αιτήματος αφενός και αφετέρου, στις περιπτώσεις που υιοθετείται όντως μια πιο τιμωρητική κατεύθυνση, πρόκειται για μια κατεύθυνση που δε δύναται να γίνει δεκτή από ένα χειραφετικό/ριζοσπαστικό κίνημα (αλλά αυτό είναι κάτι που χρήζει ξεχωριστής ανάλυσης).

Ο υπουργός Δικαιοσύνης Κ.Τσιάρας έκανε μία πρώτη προσπάθεια να απαντήσει γιατί η γυναικοκτονία δεν κατοχυρώνεται το 2022, λέγοντας *“Η πρόβλεψη ενός νέου ποινικού αδικήματος γυναικοκτονίας θα οδηγήσει σε μια ανεπίτρεπτη, τόσο συνταγματικά όσο και ηθικά, σχετικοποίηση της ανθρώπινης ζωής, που είναι το υπέρτατο αγαθό και προστατεύεται απόλυτα. Σε αυτήν την απόλυτη προστασία της ανθρώπινης ζωής, δεν χωρούν ούτε διαφοροποιήσεις, ούτε παρεκκλίσεις, ούτε εξαιρέσεις, ούτε*

διακρίσεις, γιατί η ανθρώπινη ζωή δεν σχετικοποιείται ανάλογα με το φύλο, το χρώμα, τον τόπο καταγωγή" (Ωστόσο, κανείς δεν μας εξηγεί γιατί τα όργανα του κράτους δολοφονούν συστηματικά ρομά και μετανάστριες, αν δεν παίζει ρόλο το φύλο, το χρώμα, η καταγωγή).

Τι είναι λοιπόν είναι αυτό που διαφοροποιεί την γυναικοκτονία από τις υπόλοιπες μορφές ανθρωποκτονιών; Η απάντηση είναι αρκετά απλή, αν και δε φαίνεται να είναι αρκετή τόσο για τον νομικό κόσμο της Ελλάδας όσο και για ένα κομμάτι της κοινωνίας: η διαφορά είναι το κίνητρο. Σε μια γυναικοκτονία το θύμα επιλέγεται με βάση το φύλο ή τα χαρακτηριστικά φύλου και ως κίνητρο έχει το μίσος, την περιφρόνηση, ή την αίσθηση της ιδιοκτησίας επί των σωμάτων των θηλυκοτήτων.

Είναι το (ποινικό) δίκαιο λοιπόν ουδέτερο;

Το σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης αποτελεί ένα από τα πιο κομβικά συστήματα που διαθέτει το κράτος στα χέρια του προκειμένου να διασφαλίζει την αναπαραγωγή του. Αυτό διαφαίνεται από το γεγονός ότι το σύστημα αυτό απαρτίζεται από τον νόμο, την αστυνομία, τα δικαστήρια, τις φυλακές, όλους εκείνους τους μηχανισμούς που συγκεντρώνουν την άσκηση κατασταλτικής πολιτικής και είναι ακριβώς αυτός ο μηχανισμός του κράτους ο οποίος πλήρως νομιμοποιημένος και νομίμως κατέχει το μονοπώλιο του φυσικού εξαναγκασμού.

Προφανώς, αυτή είναι μια πλευρά του δικαίου η οποία συνήθως αποσιωπάται και κρύβεται από την αστική τάξη. Το δίκαιο παρουσιάζεται σαν κάτι το ουδέτερο, σαν ένας μηχανισμός ο οποίος έρχεται για να αποτελέσει ρυθμιστή κοινωνικών συγκρούσεων. Ωστόσο, αφού είναι ρυθμιστής κοινωνικών συγκρούσεων γιατί δεν παίρνει θέση για ένα κοινωνικό φαινόμενο που διογκώνεται και γίνεται πιο βίαιο χρόνο με το χρόνο;

Αυτό που επιδιώκουμε εδώ είναι να αναδείξουμε την υποκρισία της δήθεν ουδετερότητας του ποινικού δικαίου (βασικό επιχείρημα που χρησιμοποιείται κατά της κατοχύρωσης της γυναικοκτονίας), η οποία έχει δύο πλευρές. Αρχικά, το δίκαιο δεν δημιουργείται σε κοινωνικό κενό. Προκύπτει, όπως είπαμε παραπάνω, μέσα από συγκεκριμένες κοινωνικές και πολιτικές δομές σε μια δεδομένη χρονική συνθήκη. Σε μια κοινωνία πατριαρχική το δίκαιο δε μπορεί να κάνει τίποτα άλλο παρά να παγιώνει έμφυλες ανισότητες και πατριαρχικές δομές. Επομένως επί της αρχής δε μπορεί να είναι για κάτι ουδέτερο.

Η άλλη πλευρά της υποκρισίας του δικαίου ως ενός από τους μηχανισμούς του κράτους είναι η εξής. Τα εγκλήματα έμφυλης βίας τείνουν να θεσμοποιούνται, μέσα από την συγκάλυψη, την ανοχή ακόμη και την ενίσχυσή τους πολλές φορές. Κατ' επέκταση κανονικοποιούνται και σαν κοινωνικές συμπεριφορές και αντιμετωπίζονται σαν στιγμιότυπα και όχι σαν κοινωνικό φαινόμενο, με αποτέλεσμα τα δομικά αίτια τους να απαλείφονται και να περνάνε στην αφάνεια.

Τα τελευταία χρόνια ωστόσο το φεμινιστικό κίνημα έχει καταφέρει να αναδείξει τα χαρακτηριστικά της έμφυλης βίας στο δημόσιο διάλογο, θέτοντας τις εκφάνσεις της ξανά και ξανά στο προσκήνιο, προσπαθώντας να αναδείξει τα δομικά αίτια της έμφυλης βίας.

Τι σημαίνει η νομική κατοχύρωση της γυναικοκτονίας;

Με βάση τα ανωτέρω, η σημασία της νομικής κατοχύρωσης της γυναικοκτονίας έγκειται στο πώς με αυτόν τον τρόπο μπορεί να αλλάξει ο τρόπος σύλληψης, ανάλυσης και αντιμετώπισης αυτού του κοινωνικού φαινομένου. Δεν είναι στόχος η αυστηροποίηση των ποινών, η εξόντωση των δραστών, αλλά η ανάδειξη των αιτιών και των κινήτρων, η ανάδειξη ακόμη μιας έκφανσης της έμφυλης βίας ως τέτοια. Ακόμη, είναι σημαντικό παράλληλα με την κατοχύρωση της γυναικοκτονίας, να απαιτούμε όλα τα μέτρα πρόληψης και τις δομές φροντίδας, για να μην συνεχίζουμε να μετράμε νεκρές.

Σε αυτό το σημείο θα ήθελα να πω δύο πράγματα για τον καταργητικό φεμινισμό, ο οποίος νομίζω πρέπει να αποτελεί πυξίδα για τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε το κομμάτι του νόμου και των σωφρονιστικών μέτρων που ζητάμε. Παρά τη χρησιμότητα των νομικών κατοχυρώσεων, χρειάζεται μία προσοχή προκειμένου να μην υιοθετούμε το αφήγημα της αστικής δικαιοσύνης και του κράτους. Καταρχάς, ο καταργητικός φεμινισμός σε γενικές γραμμές περιγράφει μία αντίληψη, σύμφωνα με την οποία, ο τρόπος με τον οποίο πρέπει να πολεμάμε την έμφυλη βία, δεν πρέπει να εγκολπώνει στοιχεία ταξικά, σεξιστικά, ρατσιστικά και ομοφοβικά, που αποτελούν βασικά στοιχεία της ποινικής δικαιοσύνης. Τι μπορούμε να διδαχθούμε αυτό αυτόν:

- η ποινικοποίηση συμπεριφορών, όπως είπαμε και παραπάνω έχει μία σημασία στο επίπεδο διαμόρφωσης ιδεολογίας και υλικότητας, αλλά δεν μπορεί να αποτελεί τον στρατηγικό τρόπο για την αντιμετώπιση της έμφυλης βίας.
- Η μεταφορά της ευθύνης στο κράτος για την επίλυση της έμφυλης βίας δεν πρέπει να δημιουργεί ψευδαισθήσεις. Το κράτος παραμένει ταξικό και πατριαρχικό.
- Η φυλακή δεν είναι η λύση. Είναι ένα προσωρινό μέτρο που μας προσφέρει το αστικό κράτος. Παραμένει ένα σύστημα εξουσίας, βίας και καταπίεσης. Ο θεσμός της φυλακής έχει αποτυπωθεί στην κοινωνική συνείδηση ως αναπόφευκτος τρόπος αποτροπής της εγκληματικότητας. Ωστόσο αυτό που πρέπει να αναρωτηθούμε είναι ποια είναι στην πραγματικότητα τα οφέλη του εγκλεισμού, σε σχέση με την αποτροπή; Να σκεφτούμε δικές μας δομές, κοινοτικούς τρόπους διαχείρισης και εναλλακτικές απέναντι στο θεσμοθετημένο ποινικό σύστημα.

Επομένως, δεν παραγνωρίζουμε το γεγονός πως η πραγματική χειραφέτηση δεν είναι δυνατή στις υπάρχουσες κοινωνικές και πολιτικές δομές. Ωστόσο ακόμη και η νομική κατοχύρωση της γυναικοκτονίας, πέραν της υλικής αποτύπωσης που μπορεί να έχει στη διαχείριση αυτών των υποθέσεων, συμβάλει ως έναν βαθμό σε μια κοινωνική ζύμωση και σε μια προσπάθεια κοινωνικού μετασχηματισμού γύρω από το ζήτημα της έμφυλης βίας. Χωρίς να πιστεύουμε ότι ο νόμος κατευθύνει την κοινωνία, δε μπορούμε να παραβλέπουμε την σχέση αλληλοτροφοδότησης που υπάρχει. Συνεχίζουμε να δίνουμε τους αγώνες μας στον δρόμο, εντός και εκτός των δικαστικών αιθουσών.

*Η **Ζαμίλε Καμπά** είναι δικηγόρος, μεταπτυχιακή φοιτήτρια στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα *Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνίας, Δίκαιο και Πολιτική*, Τμήμα Νομικής Αριστοτέλειο

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

*Η φωτογραφία που συνοδεύει τη δημοσίευση είναι από την παράσταση *Αυτές που δεν προλάβετε*
(Κείμενο-Σκηνοθεσία Δανάη Λιοδάκη)